

Toplumsal Gerçekliğin Dokusundaki Patolojik Bozulmaların Temeli Olarak 'Tanınma Teorisi': J. Butler ve P. Freire'nin Hegel Okuması

'Theory of Recognition' as the Basis of Pathological Distortions in the Texture of Social Reality: J. Butler and P. Freire's Reading of Hegel

BAHTİNUR MÖNGÜ

Erzurum Technical University

NURHAYAT ÇALIŞKAN AKÇETİN

Muğla Sıtkı Koçman University

MUSTAFA BİNGÖL

Erzurum Technical University

Received: 06.10.2025 | Accepted: 10.03.2026

Abstract: The aim of this study is to re-examine Hegel's theory of recognition through an analysis of J. Butler's feminist thought and P. Freire's critical pedagogy. In this context, it investigates whether the theory of recognition can be interpreted as a source of pathological distortions inherent in social reality and whether such distortions can be resolved within a Hegelian dialectical framework. In this study, first the concept of pathology, then the philosophies of Hegel, J. Butler and P. Friere will be briefly discussed, and an analysis and evaluation will be carried out by making comparisons within this framework. In light of the analyses and evaluations, this study argues that, while recognition may underlie pathological tendencies in social reality, it also carries the potential to evolve into a biopolitical discourse, indicating that such solutions may lie beyond the limits of Hegelian dialectics.

Keywords: Recognition, pathology, freedom, alienation, othering, gender, education.

✉ Bahtinur Möngü

Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü
25050, Erzurum, Türkiye | bahtinur.mongu@erzurum.edu.tr

✉ Nurhayat Çalışkan Akçetin

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü
48000, Muğla, Türkiye | nurhayatakcetin@mu.edu.tr

✉ Mustafa Bingöl

Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü
25050, Erzurum, Türkiye | mustafa.bingol@erzurum.edu.tr

Giriş¹

Sosyal patoloji kavramının kullanımı görece yeni olsa da tıbbi metaforların toplumsal ve siyasal söylem içinde kullanımının oldukça köklü bir tarihi vardır. Antik Çağa kadar geri gidildiğinde özellikle Platon (2019)'un Devlet isimli eserinde birey ve devlet arasında kurulan analogiler klasik mik-rokozmos-makrokozmos ilişkisine dayandırılmaktadır. Bu bağlamda bedenin parçaları ile devletin yapıları arasında kurulan benzerlik, bireydeki uyumsuzluğun hastalığa yol açması gibi, devletin yapısal unsurları arasındaki uyumsuzluğun da siyasal dengesizlikler ve toplumsal sorunlar doğuracağına işaret etmektedir. Bedenin uzuvları ile toplumsal sınıflar arasında kurulan analogi de işleyiş bakımından ortak bir ilkeye dayanır. Nasıl ki uzuvlardan birinin işlevini yitirmesi bedensel bütünlüğü bozarak hastalığa yol açıyorsa, toplumsal yapıda da sınıflardan birinde ortaya çıkan düzensizlik siyasal organizmanın bütününe etkileyen bir problem olarak tezahür eder. Aynı eserde Platon yönetim biçimleri ile ilgili bahislerde yönetim biçimlerini yıkan şeyi *hastalık* olarak ifade eder. Siyasal ve toplumsal tarih incelendiğinde, bu tür tıbbi metaforların söylemdeki yaygınlığı dikkat çekicidir. Örneğin, 19. yüzyılda Osmanlı Devleti için ekonomik ve politik istikrarsızlık bağlamında kullanılan 'hasta adam' metaforu, ilerleyen dönemlerde sosyo-ekonomik ve siyasal sorunlar yaşayan Fransa, İtalya ve Almanya gibi ülkeler için de tekrar gündeme gelmiştir.

Metaforik ifadeler, çağdaş söylemlerde sıklıkla sosyal patoloji kavramı çerçevesinde kurulmaktadır. Bu kavram, çağrışımsal bir nitelik taşır ve neyi ifade ettiği her zaman tam olarak açıklanamadığından bir belirsizlik içerir. Yani bir şey patolojik olduğu için mi yanlıştır yoksa yanlış olduğu için mi patolojiktir? Nitekim bazı araştırmalar, sosyal patolojiyi tıbbi kategorileriyle birlikte ele alırken, bazı kullanımlar yalnızca mecazi bir anlam taşır. Örneğin, Marx (2011), kapitalist üretim sürecinde işçilerin uzun saatler boyunca yoğun bir biçimde çalıştırılmasının bedensel yorgunluğa ve ruhsal tükenmişliğe yol açtığını ifade ederken; güncel siyasal söylemde Yunanistan Başbakanı Kyriakos Mitsotakis, COVID-19 pandemisini 'ekonomik savaş' olarak tanımlamaktadır. Bu örnekler, sosyal patolojinin hem biyolojik metaforlar aracılığıyla toplumsal olgulara uygulanışını hem de mecazi bir dil

¹ Bu çalışma Erzurum Teknik Üniversitesi BAP Koordinatörlüğü tarafından Hızlı Destek Projeleri kapsamında desteklenmiştir. Proje No: 2024/018.

olarak siyasal söyleme nasıl taşındığını göstermektedir. Bunun yanı sıra, sosyal patoloji kavramının zaman zaman toplum ile biyolojik organizma arasında geçersiz bir analojiye dayanarak suiistimal edildiği de dikkat çekicidir. Örneğin, Nazi Almanya'sında Yahudiler, ideolojik söylem çerçevesinde 'patojen' olarak tanımlanmış ve imha politikaları bu biyolojik metafor üzerinden meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Bu örnek, kavramın anlamının ve uygulamasının büyük ölçüde bağlama bağımlı olduğunu ve kavramsal metaforların siyasi ve etik açıdan riskler taşıyabileceğini göstermektedir (Freyenhagen, 2019, pp. 410-411).

Sosyal patoloji kavramı her ne kadar belirsizlik barındırsa da genel anlamda; insanın hem toplumsal kurumları hem de bireysel davranışlarını, varoluşun zorunluluklarıyla uyumlu hâle getirememesi şeklinde okunabilir. Bu uyumsuzluk, bireylerin hayatta kalmalarını ve doğalarının gerektirdiği temel ihtiyaçları yeterli ölçüde karşılamalarını engellemekte, dolayısıyla bireylerin benliğinde ve toplumsal yapının işleyişinde ciddi aksaklıklara yol açmaktadır (Gillin, 1933, p. 4). Sosyal patoloji kavramı ile ifade edilmek istenen ya da tanımlanan fenomenler dinamik toplumsal süreçlerdir. Bu süreçler durdurulmaz veya tersine çevrilmezse, durumun daha da kötüleşmesine yol açacaktır, tıpkı vücuttaki enfeksiyon gibi. Dahası, fiziksel patolojilerde gözlemlenen süreçlere benzer biçimde, bu sosyal fenomenler de genellikle başlangıçta uygun bir tepki olarak kabul edilse de zamanla daha kötü sonuç ve durumların doğmasına kaynaklık edebilir (Freyenhagen, 2019, p. 411).

Sosyal patolojiler; sosyal dünyada baskı, tahakküm ve yanlış tanınma olduğunda, inançlar bu baskı, tahakküm ve yanlış tanınmayı meşrulaştırdığında; inançlar doğal, değiştirilemez ve olduğu gibi benimsenip dogmatik bir ilke olarak kabul edildiklerinde; bireylerin kendi benlikleriyle olan ilişkilerinde içsel çatışmalar, kimlik bunalımları, yabancılaşma ve psikolojik çöküşler meydana geldiğinde; sosyal mekanizmalar hem baskıyı hem de onların temelinde yer alan inançları destekleyerek düşünmeyi engellediğinde ve son olarak eleştirel düşünme gerçekleşmiş olsa bile eleştirel düşünmeyi önleyici sosyal susturma politikası uygulandığında ortaya çıkan durumlardan kaynaklanabilir. Tüm bu durumlar 'işlevsizlik', 'yanlış gelişme', 'bozulma', 'çözümle', 'uyumsuzluk', 'davranışsal sapma', 'yabancılaşma', 'ötekileştirme', 'görünmezlik' sonucu teşhis edilir (Laitinen & Särkelä, 2019, p.

87-90). Sosyal patolojiler, yalnızca birey-benlik düzeyinde sınırlı kalmayıp, birey-toplum ve toplumsal kurumlar arasındaki etkileşimlerde; ayrıca hem bireysel hem de kurumsal düzeyin ötesine geçerek toplumlar arası ilişkiler, ekolojik sistemler ve teknolojik yapılar gibi farklı düzlemlerde de kendini gösterebilmektedir.

Özetlemek gerekirse, sosyal patolojiler toplumsal yapıda meydana gelen ve hem birey hem de toplum için yıkıcı sonuçlar doğurabilen olumsuz durumlar olarak tanımlanabilir. Bu çalışma, sosyal patolojilerin nedenlerinden biri olarak öne çıkan tanınma sorununa odaklanmaktadır. Sosyal patolojiler, toplumsal tanınma süreçlerinin hem kaynağı hem de sonucu olarak okunabilirler. Bu çerçevede patolojik bozulmaların kaynaklarını ve aşılma olanaklarını anlamak için G. W. F. Hegel (1770-1831)'in tanınma teorisi, vazgeçilmez bir analitik çerçeve sunmaktadır.

Tanınma denince akla Hegel'in *Tinin Görüngübilimi* (Phänomenologie des Geistes) isimli eserinin *Özbilinç* bölümü altındaki *Efendilik ve Kölelik* başlığı gelir. Bu bölümde Hegel, bilincin ancak tanınan bir şey olduğunda var olabileceğini ifade eder: 'Bir başkası için kendinde ve kendi için olduğunda ve olması yoluyla kendinde ve kendi içindir' (Hegel, 1986, p. 80). Aynı eserde Hegel bir özbilincin ancak bir özbilinç olarak varolacağına ve ancak bu şekilde kendisinin kendi başkallığındaki birliği ve varoluşunun anlamını açığa çıkabileceğine işaret eder. Bu, ilişkisel bağlamda özbilincin başka şeylerle ve bir başka özbilinç ile karşılaşması, bilinmesi ve de kabul edilmesi anlamına gelir.

Özbilinç, önce kendini sezgisel olarak fark eder (Hegel, 2014, p. 113), kendinin farkındadır ve bu, bilincin özbilinçten önce geldiğinin de kanıtıdır. O kendinin farkında ve aynı zamanda kendisi olmayanın da farkındadır ve bu kendi ve kendi olmayan arasındaki başkallığı aşmaya çalışır. İlk aşamada, nesneye yönelir, onun başkallığını ve kalıcılığını ortadan kaldırmaya çabalar. Bu ilişkide nesne kendinde olumsuz bir şey olarak belirlenir. Çünkü nesne ne kendinin farkındadır ne de özbilince karşı bir olumsuzlama çabası içindedir. Bu sayede özbilinç nesnenin kalıcılığını ortadan kaldırır, onunla birleşerek kendi öz duygusuna ulaşır.

İkinci aşamada; kendisi ile aynı şeyi yapacak ancak kendisine özdeş olmayan başka bir özbilince yönelir. Burada her şey karşılıklı olarak talep edilir. Taraflardan her biri hem kendini, kendi ile dolaylı kılar ve birleşir;

hem de her biri öteki için var olan ve dolayısıyla *kendi için bir öz* olarak var olandır. Yani aslında birbirlerini tanıyarak, kendilerini tanırırlar. Ancak bu ilişkide her biri başkası kendi için ne ise o olmalı, bu sayede hem kendi hem başkasının eylemi yoluyla özgür olarak geçerli kılınıp, *kendi için varlık* olarak tanınmalıdır. Karşılıklı tanınma arayışı bu açıdan her iki taraf içinde yaşamın tehlikeye atılmasını ve olumsuzlamasını gerekli kılar. Bu zorunluluk özbilinçlerden birini özü *kendi için var olmak* olan bağımsız bir bilince yani efendiye, ötekini *özü başkası için yaşamak* olan bağımlı bilince yani köleye dönüştürür (Hegel, 1986, pp. 80-85; Hegel, 2014, pp. 113-119). Köle-efendi ilişkisi diyalektik bir süreç olarak kurulur ve özbilincin kendini gerçekleştirme uğraklarından biri olarak görülür. Buna rağmen köle-efendi ilişkisi tek başına değerlendirildiğinde, yani kölenin doğa ve efendi ile kurduğu ilişki üzerinden sadece köleleştirilmek suretiyle kabul görmesi ya da efendinin köleleştirmek dışında köleyi kabul etmesinin kendi efendiliğini ortadan kaldırması durumu Hegel açısından gerçek bir tanınma ilişkisi ortaya koymaz ve diyalektik sürecin bir doyuma ulaşmadan bitmesine neden olur. O halde özbilincin kendini gerçekleştirmesi nasıl mümkün olacaktır? Hegel bu soruya yanıtını *Tinin Görüngübilimi'nin Ussal Özbilincin Kendi Kendisi Yoluyla Edimselleşmesi* bölümünde ipuçları olarak verir;

‘Özgür bir ulusta, öyleyse, gerçekte Us edimselleşmiştir; Us şimdide bulunan dirimli bir Tindir ki onda birey belirliliğini, e.d. evrensel ve bireysel özünü yalnızca anlatılıyor ve ona şeylik biçiminde sunuluyor olarak bulmakla kalmaz, ama kendisi bu özdür ve o denli de belirliliğine erişmiştir. Eskiçağın en bilge insanları bu yüzden diyorlardı ki, *bilgelik ve erdem ulusunun töreleri ile uyum içinde yaşamaktan oluşur*’ (1986, p. 145).

Hukuk Felsefesinin İlkeleri (Grundlinien der Philosophie des Rechts) (1991) isimli eseri ise özbilincin kendini nasıl gerçekleştireceğine yönelik formülasyonlarını açık ve sistematik bir şekilde sunduğu bir diğer eseridir. Bu eserde Hegel özbilincin özgürlüğünün, yalnızca bireyler arası karşılaşmaların veya tanınma ilişkilerinin ürünü olmadığını, aynı zamanda toplumsal ve kurumsal düzeyde gerçekleşen normatif bir süreç olduğuna işaret eder. Hegel, bu normatif süreci üç aşamalı bir yapı çerçevesinde temellendirir: soyut hukuk (das abstrakte Recht), ahlâkılık (Moralität) ve etik yaşam (Sittlichkeit). Bu üçlü ayrımın, A. Honneth’in deyiimi ile herkesi

kapsayan bir kendini gerçekleştirme sürecinin öznelarasılığını mümkün kılan koşulların sınırlarını belirlemek ve aynı zamanda korumak adına yapıldığı (Honneth, 2022, p. 26) ifade edilebilir. Hegel, sürecin sağlıklı ilerleyebilmesi yani benin diğerleri ile ve diğerlerinin ben ile uyumu adına zaman zaman duygular ve kurumsal yapılara (aile, toplum, devlet) başvurur, çünkü aslında normatif sürecin her aşaması belli bir yapıya karşılık gelir. Bu sayede özgürlüğün yalnızca negatif bir hak olarak değil, aynı zamanda toplumsal kurumların canlı bir pratiği olarak gerçekleşmesini sağlar.

Bu bağlamda, Hegel'in *Tinin Görüngübilimi*'nde ortaya koyduğu köle-efendi diyalektiğinin, özbilincin karşılıklı tanınma mücadelesine işaret ettiği ve son noktada karşılıklı tanınmanın insanın köle veya efendi olarak değil, insan olarak kabul edildiği evrensel bilinç aşamasıyla tamamlandığı söylenebilir. Böylece *Hukuk Felsefesinin İlkeleri*'nde sunulan normatif süreç, özbilincin kendini gerçekleştirme sürecinin fiilen nasıl mümkün olduğunu açıklayan sistematik bir devam niteliği taşır.

Hegel'in sistemi, diyalektik bir yöntemle kendini gerçekleştirme ve mükemmelleşmenin tarihsel ve mantıksal kavramsallaştırmasını içeren bütünlüklü bir yapı sergiler. Hegel, sistemi içinde ya da kendi formülasyonlarında modern anlamıyla patoloji kavramını kullanmaz. Ancak onun sisteminde toplumsal patoloji olarak yorumlayabileceğimiz olgular yer alır. Örneğin; köle-efendi diyalektiğinin tamamlanamaması ve özbilincin kendini gerçekleştirememesi durumu ya da toplumsal bütün içinde özümsemeyi reddeden yalnızca kendi bireysel eğilimleri ve kendi tikelliklerine yönelen bireylerin durumu toplumsal patoloji olarak okunabilir.

Çalışmanın bundan sonraki kısmında, sosyal patolojinin doğası ve kapsamı ile Hegel'in tanınma teorisine dair yapılan açıklamalar ışığında, çağdaş düşünürler Judith Butler (1956-...) ve Paulo Freire (1921-1997) örnekleri ile tanınma teorisi yeniden ele alınacaktır. J. Butler ve P. Freire'nin çalışmaları, tanınmanın politik ve pedagojik boyutlarını öne çıkararak, sosyal patoloji ile tanınma ilişkisini daha güncel ve somut bir bağlamda incelememize olanak tanır. Bu sayede tanınma teorisinin toplumsal gerçekliğin doğasındaki patolojik bozulmaların kaynağı ve aynı zamanda çözümü olarak yorumlanıp yorumlanamayacağı tartışmaya açılacaktır.

Judith Butler'ın Feminizmi ve Hegel Eleştirisi

Postmodernist gelenek içinde rijit bir feminist olarak sivrilen, düşünceleri ve queer teorisi ile feminist geleneğe yeni bir boyut kazandıran J. Butler kendisi için belirlediği ilk misyonu *Undoing Gender* (Butler, 2004)'da şöyle ifade eder;

...cinsiyet açısından anlamı yalnızca cinsiyet terimlerinin nasıl tesis edildiğini, doğallaştırıldığını ve ön varsayım olarak inşa edildiğini anlamak değil, aynı zamanda ikili toplumsal cinsiyet sisteminin taşıdığı ve sorguladığı, kategorilerin tutarlılığının sorgulandığı, cinsiyetin toplumsal yaşamının biçimlendirilebilir ve dönüştürülebilir olduğu anların izini sürmektir.

Butler'a göre klasik feminist anlayışlar heteroseksüelliğe karşıt olmalarına rağmen heteroseksüelliğin etkisindedir. Bu nedenle feminist teorisinin, ataerkil düşünce ile gerçek anlamda bir mücadele yürütebilmesi için öncelikle kendi geleneği içerisindeki heteronormatif etkileri bertaraf etmesi gerekmektedir. Ona göre feminizm, tüm heteroseksüel söylem ve normlardan arındırılmış bir perspektif geliştirerek toplumsal cinsiyet için bir imkân sahasının yaratılması ve dışlayıcı toplumsal cinsiyet normlarının ortadan kaldırılmasına odaklanmalıdır (Butler, 2020, pp. 12-241). Butler, kendi düşüncesini heteroseksüel normlardan tamamen bağımsız bir zeminde inşa eder. Bu çerçevede, bir yandan kadın haklarının savunusunu sürdürürken, diğer yandan farklı cinsel yönelim ve eğilimlerin hem kadınlar hem de erkekler açısından meşru ve kabul edilebilir görülmesi gerektiğini vurgulayarak bu konuda yoğun bir mücadele yürütür (Möngü, 2023, p. 28). Bu mücadele onu feminist geleneğin kurmaya çalıştığı ya da kurguladığı özne kategorisini yapı bozuma uğratarak yeniden inşa etmeye zorlar. Çünkü feminizm de dâhil olmak üzere tüm kuramlar bir özne gerektirir, ancak bu özne politik olanın doğası gereği tek taraflı olarak inşa edilir ve bütün temsil ilişkilerini içermez. Dolayısıyla öznenin politik konumuna yönelik her söylem kendi tesis ettiği konumun dışındakileri onaylamaz (Butler, 2021, p. 49). Bu açıdan değerlendirildiğinde, özne sorunsal bir yapı arz etmektedir. Özne'nin nasıl kurulması gerektiği veya öznenin etik-politik olarak nasıl bir varoluş sergilemesi gerektiği, Butler düşüncesinin temel sorunlarından biridir. Sorunu çözmek önce öznenin tarihsel ve toplumsal koşullar içinde nasıl oluştuğunu ya da şekillendirildiğini anlayarak ve sonra da alternatif çözümler üreterek mümkün olacaktır. Bu nedenle Butler,

Öznenin tarihsel ve toplumsal koşullar içinde nasıl şekillendiğini çözümlmeye yönelir.

Butler'a göre özne tarihsel ve toplumsal koşullar ile çevrelenmiş bir oluşum içinde yaşayan, düşünen ve dile getiren, eylemde bulunan bir varoluşa sahiptir. Özne bu açıdan birey ile özdeşleştirilmek yerine dilsel bir kategori ya da bir oluşum içindeki yapı olarak düşünülebilir. Özne bireyler için bir yer tutucudur, onun anlaşılabilirliğini mümkün ve sürekli kılan; aynı zamanda varlığının ve failliğinin dilsel koşuludur (Butler, 2005a, p. 18). Bu durum, bireyi özne ile aynı anlamda kullanmanın uygun olmadığını kanıtlayan ve özne olmayı bireyin anlaşılabilirliğini ve de görünürlüğünü mümkün kılan bir koşul olarak okumayı zorunlu kılar.

Butler'a (1997, p. 2, 5; 2005a, pp. 16-18) göre bir isimle anılmak öznenin dilde oluşturulduğu koşullardan biridir. Çünkü dilde ortaya çıkan sözcük sadece bir ifade değil; bir niteleme, özellikle de özneyi çağıran ve oluşturan bir eğilim veya uzlaşımsal bir tavır biçiminin etkisidir. Buna rağmen bir isimle anılmak paradoksal biçimde kişiye belirli bir toplumsal varoluş olanağı verir, onun varlığı ve failliğini inşa eder ve bu sayede onu anlaşılabilir ve görünür kılar. Bu süreç olmaksızın hiçbir öznenin var olabilmesi mümkün değildir. O halde özne olma, yani varoluşu veren ve biçimlendiren bir sürece tabi olma sadece halihazırda olduğu gibi tanınmak değil, aynı zamanda varoluşu görünür kılan bir nitelemenin içinde olmak demektir. Özne olmak buna bağlıdır ve bu, tabi olma ya da 'bu özneleşme süreci yaşanmadan özne olunamaz.' Butler  zne üzerine kurulan bir iktidar olarak nitelendirdiği tabiiyetin kesinlikle öznenin kendi seçimi olmayan ancak varlığını ve failliğini paradoksal bir şekilde açığa çıkarıp sürdüren bir söylem olarak özne tarafından kabul edilen bir iktidar olduğunu ifade eder.

Kişinin kendi maduniyet koşullarını arzulaması, sonuçta o kişinin kendisi olarak devamlılığını sağlar. Peki kişinin, kendi varlığını sürdürebilmek için, onu yok etmekle tehdit eden iktidar biçimini -iktidarın getirdiği düzenlemeyi, yasaklamayı, baskı altına almayı- kucaklaması ne anlama gelir? Bu basitçe ötekinin tanınmasına muhtaç olmak, maduniyet yoluyla bir tanınma biçimi elde etmek anlamına değil, daba çok birinin tam da kendini oluşturan iktidara bağımlı olması anlamına gelir. Bu oluşum bağımlılık olmaksızın imk nsızdır ve yetişkin öznenin durumu tam olarak bu bağımlılığı hem inkâr etmeyi hem de kabullenmeyi içerir. "Ben", bağımlılık içinde oluştuğunu inkâr ettiği ve kendisinin varlık koşullarını reddettiği bir ortama

doğar. Bununla birlikte "ben", tam da bu inkâr yüzünden, bu inkârın nevrotik tekrarlarla var kalmak için görmeyi reddettiği ve de göremediği ilksel senaryoları yeniden gündeme getirmesinden dolayı yok olma tebdidi altındadır. Şüphesiz bunun anlamı, bilmek istemediği şeye dayandırılan "ben" in, kendinden ayrıldığı, tamamen kendisi olamadığı, kendisi kalamadığıdır (Butler, 2005b, p. 17).

Öznenin iktidara tabi olma isteğini *tutkulu bir bağlılık* olarak kabul eden Butler, öznenin var olmak ve varlığını sürdürmek anlamında, paradoksal doğasına rağmen tabiiyeti nasıl arzular hale geldiğini açıklarken Hegel'in düşüncelerine başvurur. Butler, Hegel'in *Tinin Görüngübilimi* isimli eserinde Fenomenolojinin yolcu öznesinin kendi gerçekleşmesini aradığını, ancak bu sürecin paradoksal bir biçimde olumsuzlamaların desteği olmadan gerçekleşmediğini vurgular. Özne kendini gerçekleştirme sürecinde bir yolculuktur. Bu yolculuk sırasında hem kendine hem dış dünyaya yönelir. Dış dünyayı öylece seyretmekten ziyade karşısında olanın dışsallığını kendi arzusu ile aşmaya çalıştığında, kendi ben'ini fark eder. Dolayısıyla öz gerçekleşme ancak öznenin kendisinden farklı olanla yüzleştiği ve orada daha gelişmiş bir benlik tasarımı keşfetmesi ölçüsünde mümkün olur. Çünkü Hegel'in deyimiyle özbilinç bir başkası için kendinde ve kendisi için olandır, yani tanınan bir şey olduğunda varlık kazanır. Bilincin, benliğin ne olursa olsun, kendisini ancak bir başkasındaki yansımasında bulması, kendisi olmak için, kendini kaybetme sürecinden geçmesi gerekmektedir ve geçtiğinde, asla eski haline "geri dönemez". Öte yandan, bir başkası olarak veya başkasına yansıtılmak bilinç için çifte bir öneme sahip olacaktır, çünkü bilinç, yansıma yoluyla kendini bir şekilde geri kazanır. Fakat yansımanın dışsal statüsü sayesinde, kendisini kendisinin dışında yeniden kazanırken kendini kaybetmeye devam edecektir. Böylece olumsuzlama, öz gerçekleşme için olmazsa olmaz hale gelir. İnsan öznesinin, en eksiksiz benlik duygusunu gerçekleştirmesi için kendi kimliğini tekrar tekrar yitirmesi gerekir. Dünyası kaç kez dağılırsa dağılsın, başka bir dünyayı yeniden kurma konusunda sonsuz bir yeteneğe sahiptir; olumsuzluktan etkilenmesine rağmen hiçbir zaman bütünüyle onun tarafından tüketilmez. Bu açıdan Hegel'in öznesi Butler için, sonsuz yeteneğe sahip bir kurgu, yalnızca deneyimlerinden öğrenen, sonsuz bir şekilde kendini yenilediği için asla onarılamayacak şekilde yıkılmayan romantik bir gezeğindir (Butler, 2012, pp. 17-22).

Hegel'in düşüncesinde özbilincin kendini gerçekleştirmesi ve bunun da arzu ile nesnesi arasındaki ilişki üzerinden kurulması Butler'ı tanınma ilişkisinin neden bir arzu ilişkisine dönüştüğünü sorgulamaya zorlar. Çünkü tam da bu nedenle Hegelci özne ontolojik özerklik ve öz yeterlilikten yoksun, bir "arzu öznesi"ne dönüşebilir. Tanınma arzusu ile özne kendi özerklik ve öz yeterliliğini sorunlu hale getirerek varlığını özneler arası bir diyalektikten türetmek zorunda kalır. Özneler arası durumda arzu bir başkasına ya da bir nesneye yönelir. Ancak nesneye yöneldiğinde bile bu, nesnenin kendi doğasından değil başka birinin de o nesneyi arzuluyor olmasındandır. Butler bunu *Undoing Gender* (2004, pp. 137-138)'da şöyle ifade eder: 'arzunun nesnesi öteki'dir, ancak arzu aynı zamanda ötekinin arzusuna da yönelir, bu onun arzusunun nesnesi olmayı istemek demek değildir; onun arzusu içinde olmak ve kendi arzumu onun arzusuna göre şekillendirmek demektir.' Bi-rey öteki ile kurduğu bu karşılıklı ilişki üzerinden kendini edilgin olmaktan etkinliğe taşır ve varoluşunun insansal boyutunu açığa çıkarır. Öteki ile ilişkisi içinde birey var olur ve bu ilişkinin ortaya çıkardığı *tabi olma* eğilimini üstlenir. Butler'a göre Hegel'in köle-efendi diyalektiği ile anlattığı şey tam da budur. Hegel, köle-efendi diyalektiğinde öz gerçekleşmenin koşullarını köle ve efendi üzerinden belirler ve bunların temelinde tanınma arzusunun bulunduğunu ileri sürer. Nihayetinde köle ve efendi arasındaki tanınma ilişkisi tam anlamıyla gerçekleşmez ve kölelikten 'mutsuz bilince' doğru bir dönüşüm söz konusu olur.

Hegelci gelenek, arzuyu tanınmayla ilişkilendirir ve arzunun her zaman bir tanınma arzusu olduğunu ve ancak tanınma deneyimiyle herhangi birimizin toplumsal olarak yaşayabilir varlıklar olarak oluşturulabileceğini iddia eder. Butler, bu görüşün doğru yönleri olduğunu ancak bazı önemli noktaları gözden kaçırdığını savunur. Ona göre, insan olarak tanınmamızı sağlayan terimler tarihsel ve toplumsal bağlamlarda türetilirler ve tam da bu nedenle değişkendirler. Ve bazen bazı bireylere "insanlık" kazandıran terimler, diğer bazı bireyleri bu statüye ulaşma olasılığından mahrum bırakarak insan ile insandan aşağı olan arasında bir ayrım yaratırlar (Butler, 2004, p. 2). Bu durumu, *yası tutulmaya değer olanlar* ve *olmayanlar* ayrımı ile kavramsallaştırır ve görünür kılar. Buradan yola çıkılarak Butler'ın, tanınmayı yalnızca bireyin öz gerçekleşmesinin koşulu olarak değil, aynı zamanda dışlayıcı tarihsel-terimsel düzenekler aracılığıyla işleyen bir iktidar ilişkisi

olarak da kavradığı söylenebilir. Dolayısıyla onun perspektifinde tanınma, toplumsal yapının işleyişinde patolojik olarak nitelendirilebilecek durumların ortaya çıkmasına da zemin hazırlayan bir olgu hâline gelir.

Butler felsefesi tanınma üzerine odaklanmış olsa da Hegel'in bütüncül felsefesine yönelik örtük bir eleştirel çerçeve sunar. Hegel'in 'modern toplumların ahlâkî kimliği için kurucu olan karşılıklı tanınma alanları için normatif bir teori taslağı' (Honneth, 2022, p. 24) olarak nitelendirilebilecek eseri *Hukuk Felsefesinin İlkeleri*'nde yer alan çözümlemelerine keskin bir karşıtlık sergiler. Zira Hegel, bireyin öznel özgürlüğünün aile, sivil toplum ve devlet gibi kurumlar aracılığıyla normatif bir uyuma kavuşabileceğini öne sürerken; Butler, tam tersine, normların bireyi tanınabilir kılmanın yanı sıra belirli öznellikleri dışlayarak sınırlandırdığını savunur. Hatta, özden ve mutlakten yoksun bir öznenin kurgusal yeniden işlenmesi ve diyalektik restorasyonu olarak nitelendirdiği Hegelci Aufhebung bir gizleme stratejisidir ya da kurgusal bir kimliğin öne sürülmesiyle farklılığın inkârıdır (Butler, 2012, pp. ix-x). Butler özellikle *Undoing Gender* (2004) ve *Giving an Account of Oneself* (2005) eserlerinde, normların özneyi hem mümkün kılan hem de tahakküm altına alan ikili işlevine dikkat çeker.

İnsan, ırkına, o ırkın okunabilirliğine, morfolojisine, o morfolojinin tanınabilirliğine, cinsiyetine, o cinsiyetin algısal doğrulanabilirliğine, etnik kökenine, o etnik kökenin kategorik olarak anlaşılmasına bağlı olarak farklı şekilde anlaşılır. Bazı insanlar insandan daha az olarak tanınır ve bu nitelikli tanınma biçimi yaşanabilir bir hayata yol açmaz. Bazı insanlar hiç insan olarak tanınmaz ve bu da yaşanamaz bir yaşam düzenine yol açar. Eğer arzunun istediği şeylerden biri tanınma kazanmaksa, o zaman arzusuyla canlanan cinsiyet de tanınmayı isteyecektir. Ancak, bize sunulan tanınma şemaları, tanınmayı bahşederek kişiyi "geri alan" veya tanınmayı geri çekerek kişiyi "geri alan" şemalarsa, o zaman tanınma, insanın farklı şekilde üretildiği bir güç alanı haline gelir. Bu, arzunun toplumsal normlara dahil olduğu ölçüde, iktidar sorunuyla ve kimin tanınabilir insan olarak nitelendirildiği ve kimin nitelendirilmediği sorunuyla bağlantılı olduğu anlamına gelir (Butler, 2004, p. 2).

Ortaya çıkışının toplumsal koşullarından tümüyle ayrı durabilen bir "ben", koşullandırıcı bir dizi ahlâkî norma dahil olmayan hiçbir "ben" yoktur; normlar, salt kişisel veya kendine özgü bir anlamı aşan toplumsal bir karaktere sahiptir... (Butler, 2005b, p. 7).

Norm, özneyi zorunlu bir sonucu olarak üretmez; özne de kendi

*dşnmselliğini başlatan normu tamamen göz ardı etmekte zgr değildir; kişi, ka-
ınılmaz olarak, seçemeyeceği kendi yaşam koşullarıyla mücadele eder. Bu mücade-
lede bir faillik veya hatta özgürlük varsa, bu, kısıtlayıcı ve güçlendirici bir kısıt-
lama alanı bağlamında gerçekleşir. Bu etik faillik ne tam olarak belirlenmiş ne de
kökten özgürdür... (Butler, 2005b, p. 19).*

*Açıkça görülmektedir ki, biz yalnızca söylemlerin pasif etkileri değiliz; her-
hangi bir söylem ya da anlaşılabilirlik rejimi, öznenin oluşumunu belirli bir bedel
karşılığında şekillendirir. Bu bağlamda, öznenin kendini yansıtmaya ve kendisi bak-
kında doğruyu söyleme kapasitesi, söz konusu söylemin veya rejimin izin verdiği sı-
nırlarla kısıtlanmaktadır (Butler, 2005a, p. 121).*

Butler, alıntılardan da anlaşılacağı üzere her bireyin ilişkisel bir bi-
imde, yani başkalarının yaşamlarına dâhil, onlara borçlu, onlardan türemiş
ve onlar tarafından sürdürülen bir toplumsallıkta, bizim ötemizde ve biz-
den önce var olan bir dünyada konumlanan bir olanağa işaret ettiğini vur-
gulamaktır. Dolayısıyla zne ya bu çerçevenin içinde kalarak inşa edilir yani
kimliklendirilir ya da normun dışında konumlandığı için tanınmayan, yok
sayılan, yası tutulmayan, kırılğan ve dışsallaştırılan patolojik bir varoluşa in-
dirgenir. Sonuç olarak, ona göre tanınmanın kendisi de onu mümkün kılan
normatif düzenekler de dışlayıcı işleyişleri nedeniyle toplumsal patolojilere
yol açar.

Tanınma ve normatif ereve patolojik işleyişine rağmen bireyin top-
lumsal varlığı için zaman zaman etkili sınırlar yaratabilir. Ancak Butler'a
göre bireyin toplumsal varlığı yalnızca tanınma üzerinden değil, başkalarıyla
kurduğu ilişkisel bağlar, kırılğanlık ve sorumluluk ağı aracılığıyla da mm-
kndr.

*Kayıp vermemizin ve yaralanabilir olmamızın kaynağında toplumsal olarak
kurulmuş bedenler olmamız, başkalarıyla bağlarımızın bulunması, bağlarımızı
kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya olmamız, başkalarına maruz kalmamız, maruz
kalma nedeniyle şiddet tehlikesiyle karşı karşıya olmamız yatar (Butler, 2005c, p.
36).*

Özne, başkalık tarafından sürekli kesintiye uğrar, merkezsizleşir ve
anlatısal olarak eksik kalır; ancak bu eksiklik, onun toplumsal dünyada etik
bir varlık olarak konumlanmasını sağlar. Çünkü birey kendi içinde bulun-
duğu durumun sıkıntısını başkası için de deneyimler. Kendi kırılğanlığı ze-
rinden başkasının kırılğanlığını da dert edinir. Bu durum bireyin herkes için

yaşanılabilir bir yaşam formu oluşturmasının da şartıdır. Başkasına karşı duyulan sorumluluk ve empati, bir aradığı mümkün kılar ve herhangi bir kimliklendirme dolayısıyla kimsenin dışlanmadığı yaşanılabilir bir yaşam sunar. Yani gerçek yaşantılara ve olgulara dayanmayan kategorik sınıflandırmaların aşılması ve bireylerin “olması gerektiği” varsayılan kalıplara göre değil, oldukları biçimde var olabilecekleri yeni bir yaşam. Hiçbir bireyin herhangi bir kategoriye dahil edilmediği bir yaşam düşünülebilir değildir; ancak aynı şekilde, kategorilerin yaşamı baskıcı kısıtlamalara indirgediği bir düzenin de kabul görmesi mümkün değildir (Butler, 2004, p. 8).

Eleştirel Pedagoji ve Paulo Freire’de Tanınma

Butler’ın özneyi kırılabilirlik, etik sorumluluk ve ilişkisel bağlar üzerinden kavrayan yaklaşımı, tanınma meselesini yalnızca bireysel bir ihtiyaç değil, aynı zamanda normların dışlayıcı işleyişiyle örülü politik bir mesele olarak konumlandırır. Bu çerçevede öznenin toplumsal varlığı hem tanınmanın sunduğu imkânlar hem de tanınma şemalarının ürettiği patolojiler tarafından belirlenir. Dolayısıyla Butler’ın düşüncesi, normların iktidar ilişkilerini yeniden üreten yanlarını açığa çıkararak politik alanda daha keskin bir eleştiri geliştirmeye yönelir. Paulo Freire’de ise farklı bir seyir izlenir. Freire’nin ilgisi politik bir çerçeve taşısa da öznenin normatif dışlanma biçimleriyle değil, doğrudan toplumsal dönüşüm pratikleriyle şekillenir. Onun felsefesi, ezilenlerin eğitim yoluyla bilinçlenmesi, özgürleşmesi ve ortak eylem aracılığıyla dünyayı dönüştürmesi üzerinde yoğunlaşır. Bu nedenle Butler’da ön plana çıkan politik yoğunluk, Freire’de pedagojik bir yönelim kazanır; öte yandan her iki düşünür de özneyi kendine kapalı bir özerklikten ziyade, başkalarıyla kurulan ilişkiler, diyalog ve karşılıklı sorumluluk bağlamında temellendirerek ortak bir düşünsel zeminde buluşurlar.

Eleştirel pedagoji, klasik eğitim anlayışlarını sorunsallaştırarak, insan özgürlüğünün önündeki engelleri, her türlü baskı ile tahakkümü ortadan kaldırmak ve dezavantajlı grupların çıkarlarını gözetmek adına eğitim ve pedagojiyi araç olarak kullanan özgürlükçü bir disiplin olarak okunabilir. Bu açıdan bakıldığında klasik eğitim anlayışlarında sistemin bekasına uygun uysal bireylerin yetiştirildiği, eleştiri ve sorgulamadan yoksun sadece verilen alan ve üretmeyen bir kitlenin şekillendirildiği düzen göze çarpar. Birey bu düzen içinde aktif bir katılımcı olarak verileni ezberleyerek mekanik bir rol üstlenir ve sistemin işleyişinde bir dişli hâline gelir. Sonuç olarak, eğitim

aracılığıyla bireylerin tek tip hâle getirildiği, farklılıkların göz ardı edildiği bir yapı ortaya çıkar.

Tarihsel süreçler incelendiğinde, farklı paradigmalarda aksine iddialar öne sürülse de eğitimin antik dönemlerden itibaren çoğu zaman baskı ve sömürü aracı olarak, sistemin devamını sağlayan yeniden üretim mekanizması ya da eşitsiz bir düzenin temel dayanağı olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, eleştirel pedagoji çerçevesinde eğitim ile özgürleşme arasında doğrudan bir ilişkinin kurulabilmesi, mevcut tarihsel ve politik koşullar dikkate alındığında güçleşmektedir. Bununla birlikte, eleştirel pedagoji bireylerin toplumsal yapıları, iktidar ilişkilerini ve baskıcı-hiyerarşik uygulamaları tanımasını ve eleştirel bir perspektif geliştirmesini hedefler. Amaç, bireylerin toplumsal dönüşüm süreçlerine katılarak dünyayı daha eşitlikçi, insancıl ve özgür bir hâle getirmelerini sağlamaktır; bu doğrultuda eğitimin yeniden yapılandırılması gerektiği savunulur. Eğitim, egemen sınıfların çıkarlarını yeniden üreten yapıları reddeden eleştirel bir dilin etkinleştirildiği, çoğulculuk, sosyal adalet, eşitlik, dayanışma ve demokrasi ilkelerini destekleyen bir biçimde yeniden kurgulanmalıdır (Fakazlı, 2021).

Eğitimi bireylerin özgürleşmesini ve toplumsal dönüşüme katılımını sağlayan bir pratik olarak nitelendiren Eleştirel Pedagoji tartışmalarının kurucu figürlerinden biri olan P. Freire, eğitimi özgürleşmenin ve toplumsal dönüşümün temel dayanaklarından biri olarak konumlandırır. Eğitim ona göre, 'insana özgü bir şey olan dünyaya müdahale etme eylemidir' ve bu müdahale sömürsüz, eşitsizliğin ve kültürel köleleşmenin olmadığı bir dünya yaratabilmeyi mümkün kılar (Freire, 2019, pp. 44-45).

Freire'nin temel düşünceleri, çocukluk ve gençlik yıllarında deneyimlemiş olduğu yoksulluk ve toplumsal eşitsizliğin etkileri dolayısıyla şekillenir. Mülksüzleştirilmişlerin 'sessizlik kültürü' kavramı bu etkinin en somut örneklerinden biridir. Ona göre bu kavram, mülksüzleştirilmişlerin bilgisizliğinin ya da edilgenliğinin bireysel yetersizliklerden değil, bizzat ekonomik, toplumsal ve siyasal tahakküm ilişkilerinin ürettiği yapısal koşullardan kaynaklandığını ifade eder. Eğitim sistemi ise bu koşulları yeniden üretmek suretiyle sessizlik kültürünü derinleştirir ve eleştirel bilincin oluşumunu engelleyerek mevcut düzenin devamını sağlar (Freire, 1991, pp. 10-11).

Freire, söz konusu eğitim sistemini *Bankacı Eğitim Modeli* olarak adlandırır ve özellikleri dolayısıyla eleştirir. Ona göre, bu sistem içinde bilgi,

bilenler olarak kabul edilenler tarafından, hiçbir şey bilmediği varsayılan öğrencilere verilen bir armağan olarak sunulur. Ayrıca bu yaklaşım içinde başkalarını mutlak biçimde bilgisiz saymayı temel alan bir baskı ve tahakküm ideolojisi hüküm sürer. Öğretmen, kendisini öğrencilerinin zorunlu karşıtı olarak konumlandırır; öğrencilerinin bilgisizliğini mutlak kabul ederek kendi otoritesini ve varlığını meşrulaştırır. Freire bu durumu, Hegel diyalektiğindeki kölenin durumuna benzetir. Öğrenciler de tıpkı köle gibi bir yabancılaşma yaşar, ancak kölenin aksine, öğrenci öğretmeni eğittiğini hiçbir zaman fark edemez. Bu bağlamda bankacı eğitim modelinde öğretmen, her şeyi bilen, düşünen, konuşan, tercih eden ve bu tercihleri uygulayan, disipline eden ve bilme sürecinin öznesi konumundayken; öğrenci hiçbir şey bilmeyen, düşünmeyen, konuşmayan, öğretmenin tercihlerine uyan ve daima nesne konumunda olandır. Öğrenci kendisine dayatılan bu rolü kabullendikçe yaratıcı güçlerini minimize eder ve bastırır. Sonuç olarak eğitim, dünyanın hem tanınmasını hem de dönüştürülmesini istemeyen egemenlerin çıkarlarına hizmet eden bir misyonu üstlenir. (Freire, 1991, pp. 47-48).

Bankacı eğitim modelinde zımni olarak, insan ve dünya arasında bir kutupsallık varsayımı bulunur: insan sadece dünya üzerindedir yoksa dünya ile veya ötekiler ile birlikte değildir. İnsan seyircidir, yeniden yaratıcı değil. Bu görüş açısından insan bilinçli bir varlık (corpo consciente) değil, daha ziyade bir bilincin sahibidir: Dış dünyanın gerçekliğinin yığma bilgilerini edilgen bir biçimde almaya açık boş bir 'zihin' (Freire, 1991, p. 50).

Bankacı Eğitim Modeli içinde öğretmen ve öğrencinin durumu Hegel'in köle-efendi diyalektiğine benzer bir varoluş sergiler. Nitekim Freire bu tartışmayı başlattığında sık sık Hegel'e göndermelerde bulunur. Hegel'in tanınma düşüncesi karşılıklı bir arzu üzerinden inşa edilirken Freire'nin düşüncesinde eğitim ile uysallaştırılan öğrenci tanınma arzusuna sahip değildir. Bu durum, Freire düşüncesi açısından patolojik nitelikte birtakım bulgulara işaret eder. Zira, eğitim sayesinde uysallaştırılan öğrenci kendi benliğinin dolayısıyla ötekileştirilmişliğinin ve dışlanmışlığının farkında bile değildir. O, tamamlanmamış ve mevcudiyet kazanamamış bir varoluşa sahiptir ki, bu varoluş Freire'nin bakış açısından eleştirel bilincin yitimiyle ortaya çıkan patolojik bir durum olarak değerlendirilebilir.

Freire, farklı eğitim modelleri, özellikle de öğrencilerin toplumsal

gerçekliği eleştirel bir biçiminde kavrayarak kendi eylemlerini dönüştürme kapasitesini geliştirmelerini sağlayan modeller kullanılarak öğrencide eleştirel bir bilincin (conscientiza  o) yaratılabileceğini savunur. Eleştirel bilinç kavramı, bireylerin sadece mevcut toplumsal koşulları fark etmelerini değil, aynı zamanda bu koşulları dönüştürmeye yönelik kolektif eylemlere katılmalarını da kapsar. Tanınma sürecini yeniden mümkün kılacak eleştirel bilinç ve kolektif eylem pratikleri aracılığıyla, bireylerin pasif konumları aşılabilir ve toplumsal yapıları dönüştürme kapasitesine erişmelerine olanak tanınabilir. Böylece eğitim, yalnızca bilgi aktarımı olmaktan çıkarak, bireylerin özgürleşmesini ve toplumsal dönüşüme etkin biçimde katılmasını sağlayan dönüşümsel bir araç hâline gelir. Ancak   ğrenci için bunu gerçekleştirmek oldukça zordur. Freire bu noktada yine Hegel felsefesine başvurur ve özgürleşme korkusu duyan insanın özgürlüğüne kavuşabilmesi için hayatını riske edebilecek bir kararlılığa sahip olması gerektiğini vurgular. Bu riski üstlenmeyen kişi ise asla tanınmanın gerçeğine erişemeyecektir (Freire, 1991, p. 17).

Freire *Bankacı Eğitim Modeli*nin ortaya çıkardığı varoluşları dışsal g   ler tarafından belirlenen, bilinçten uzak, enerjisi tükenmiş, sessizliğe mahk  m, boyun eğen ve kaderciliğe yönelen bireylerden oluşan toplulukların ancak ve ancak eleştirel bir bakışla gerçekliği sorgulayan ve yaşamın çelişkilerini görünür kılabilen diyalog temelli bir eğitim modeli aracılığıyla   zg  rleşebileceğini savunur. Bu eğitim modeli *Problem Tanımlayıcı Eğitim Modeli*'dir. Geliştirmeye çalıştığı bu eğitim modeli ile o, sömürülen, hor görülen, nesneleştirilen ve ezilen insanların özgürleşmesini hedefler. Bu   zg  rleşme, eğitim yoluyla ezilenlerin bilinç kazanmasını sağlayarak ezme-ezilme ilişkisini bütünüyle ortadan kaldırmayı ve kapsayıcı bir "insanlaşma" sürecinin gerçekleşmesini mümkün kılacaktır. Bu çerçevede insanlaşma, toplumun ezilenlerinin özgürleşmesiyle sınırlı değildir; aynı zamanda özgürleşme sürecinde ezilenlerin, ezenleri de özgürleştirme çabası içinde olmalarını ifade eder (Freire, 1991, pp. 54-60; Kantarcı Bingöl, 2022).

İnsanlaşma süreci Freire düşüncesinde 'varlığımızın tamamlanmamışlığı' (Freire, 2019, p. 94) olarak ifade edilir. İnsan olmanın bir gereği olarak kabul edilen bu tamamlanmamışlık, insanın dünya ve ötekilerle kurduğu ilişkiler aracılığıyla sürekli bir oluş sürecinde mevcudiyete dönüşür. Mevcudiyet ise düşünebilen, eyleyen, hayal eden, karar alıp vazge  ebilen,

değerlendiren ve konuşabilen anlamına gelir. Dünya üzerindeki bu mevcudiyeti de insanın bilinçli bir varlık olarak belirlenmiş değil koşullanmış olduğunun göstergesidir. Bu da şu anlama gelir; kültürel ve toplumsal koşullarla çevrelenmiş olsa da insan, olasılıklarla dolu bir zaman dilimi içinde kendi özgürlüğünü ve dolayısıyla insanlaşmasını gerçekleştirebilir (Freire, 2019, pp. 64-65). Freire'nin bu düşünceleri onun felsefesine içkin olan Hegelciliğe paralel olarak ilerler, ancak yöntem ve vurgu farklıdır. Nitekim Hegel düşüncesinde köle-efendi diyalektiği ile başlayan serüven sonra aile, toplum ve devlet yapısı içinde yeniden kurularak bir kendini gerçekleştirme sürecine dönüşmüştür*.

Freire'nin eğitimin insanı özgürleştiren bir etkinlik olduğu yönündeki görüşleri de belirli açılardan Hegel ile uyumludur. Bununla birlikte, Hegel'deki özgürlük düşüncesi, bireyin iradesinin evrensel aklın rasyonel düzeninde kendini bulmasıdır; gerçek özgürlük, bu nedenle toplumsal ve kurumsal yaşam içinde somutlaşır. Bu durum, her ne kadar mekanik bir uyum biçimi olarak anlaşılmamalıysa da bireyin toplumsal kurumları aklın gerçekleştirdiği düzenler olarak tanıyıp kendi iradesiyle özdeşleştirmesini gerekli kılar. Dolayısıyla birey, iradesini evrensel aklın gerekleriyle örtüştürdüğü ölçüde özgürdür. Hegel, *Hukuk Felsefesinin İlkeleri*'nde (1991, pp. 153-154) eğitimin bu sürece katkısını, bir yandan çocuklara sevgi, güven ve itaat içinde objektif ahlâkın kazandırılması; öte yandan ise çocukların bu bağımlılık hallerinden koparak bağımsız ve özgür şahsiyetlere dönüşmeleri bağlamında ele alır. Eğitimin bu “olumlu” ve “olumsuz” işlevleri, aslında bireyin özgürlüğe hazırlanmasında diyalektik bir bütünlük oluşturur. Freire (2000, p. 101, 105) ise, özgürlüğü varoluşun ertelenemez ve vazgeçilmez bir koşulu olarak ele alır; bu bağlamda özgürlük, yalnızca bireysel bir edinim değil, aynı zamanda öznelarasılığa dayalı bir süreçtir. Bu çerçevede özgür olmak, başkalarının özgürlüğüne etik sorumluluk, alçakgönüllülük, tutarlılık ve hoşgörü temelinde saygı göstermeyi gerektirir. Freire de Hegel gibi

* Bununla birlikte belirtmek gerekir ki söz konusu etkiler doğrudan değil, Marx'ın Hegel eleştirisi ve Marksist gelenek aracılığıyla şekillenmiştir. Nitekim Hegel'de köle-efendi diyalektiğiyle başlayan tanınma süreci, bireyin kendini gerçekleştirmesine yönelirken, Freire bu süreci toplumsal baskı ilişkilerinden kurtuluş ve özgürleşme pedagojisi çerçevesinde yeniden yorumlar. Bu açıdan Freire'nin insanlaşma kavrayışının, Hegelci miras ile Marksist eleştirel düşüncenin özgün bir birleşimi olduğu söylenebilir.

  zg  rl  k söz konusu olduğunda salt bireysel bir keyfilikten uzak durur ve onu toplumsal bağlamda ve başkaları ile ilişki içinde deneyimlenen bir şey olarak anlar. Ancak Hegel'den farklı olarak, uyum ve kurumsal düzen anlayışından uzak durarak eğitim aracılığıyla direniş ve eleştirel dönüşüm üzerinden hareket eder, baskıcı yapı ve kurumların dönüştürülmesi gerektiğine vurgu yapar. Bu anlamda eğitim uyumu ve düzeni devam ettiren bir araç olmaktan çıkar, diyalog temelli olarak insanların dünyayı anlamasını ve değiştirmesini mümkün kılan özgürleştirici bir süreç haline gelir.

Kurtuluş bir olasılıktır, kader, yazgı ya da y  k değil. Bu bağlamda, karar, ko-puş, seçim ve nihayetinde etik için eğitimin önemi anlaşılabilir (Freire, 2000, p. 44).

Toplumsal gerçeklik ve bilinç arasında bağ kuran Freire, bu bağın eğitimle nasıl şekillendirilebileceğini belirlemeye çalışır. Eğitim aracılığıyla geliştirilen eleştirel bilinç, insanın kendisini ve etrafındaki dünyayı anlama ve anlamlandırma çabasına eşlik eder; aynı zamanda bireyin dünyayı dönüştürebilecek bir özne olarak inşasını da mümkün kılar. Freire'de özneleşme aynı zamanda tanınma anlamına gelir. Tanınma eleştirel, dönüştürücü ve kolektif bir eylemdir. Tanınmama durumu toplumsal yapıyı bozan patolojilere neden olur. Bu anlamda toplumsal patoloji Butler'da olduğu gibi tanınmanın kendisi değil, onun sonucunda ya da gerçekleşmeme durumunda ortaya çıkan bir problem olarak ifade edilebilir.

Sonuç

Sosyal ya da toplumsal patoloji toplumsal yaşamdaki uyumsuzluklar ve çözülmeler olarak ifade edilebilir. Bu uyumsuzluk ve çözülmeler bireylerin sağlığını ve toplumların refahını tehdit eden olumsuz durumlardır. Toplumsal patolojilerin somutlaştırılması ya da görünür kılınması, onların yalnızca yapısal bozulmalar ya da bireysel uyumsuzluklar olarak değil, tanınma ilişkilerinin normatif ve tarihsel biçimleriyle yakından ilişkili süreçler olarak kavranmasını gerekli kılmaktadır.

J. Butler 'bireyin i inden geldiği gibi olamayışı', P. Freire ise 'olması gerekenden farklı bir insana dönüştürülmesi' olarak tasvir eder toplumsal patolojiyi ve ikisi de bu durumun temelinde yanlış bir tanınma ilişkisinin var olduğunu savunur. J. Butler ve P. Freire düşünceleri üzerine yoğunlaşan bu çalışmanın temel argümanı da tanınmanın kendisinin nötr bir özgürleşme mekanizması olmadığı, aksine belirli normatif   er  veler içinde

işlediğinde dışlayıcı ve patolojik sonuçlar üretebildiğidir. Nitekim kuramsal olarak Hegel felsefesine dayanan ve Hegel sonrası felsefe için de Hegelci diyalektik üzerinden okunup değerlendirilen tanınma, örneklerine Hegel Felsefesinde de rastlayabileceğimiz ötekileştirilmelere veya dışlamalara neden olabilir.

Kurgusal yönüyle Hegel, aile-sivil toplum-devlet ilişkisini bireyin tanınma süreci üzerinden kurgular; spekülâtif yönüyle ise çelişkileri yıkıcı değil, dönüştürücü ve ilerletici momentler olarak ele alır. Bu bağlamda tanınma, yalnızca bireysel bir ihtiyaç değil, toplumsal bütünü gelişiminde zorunlu bir aşama olarak görülür. Hegel'in bütünlüklü sistemi örgütleyici ve idealize edici bir düzlemde ilerler. Bu da zaman zaman Hegel sisteminde teorik özgürlük ile tarihsel/sosyal gerçeklik arasında bir gerilim yaratır ve ona yöneltilen eleştirilerin de merkezinde yer alır. Çünkü bu durum, toplumsal düzenin varlığı ve bekası için ideal bir normatif çerçeve sunuyor gibi görünse de pratikte bazı bireysel farklılıkları ve toplumsal marjinalleşmeleri göz ardı eder. Yani Hegel'in sistemi aslında belirli normlara ve toplumsal rollerin "ideal" yorumuna dayanır; bu normlara uyanlar tanınır, uymayanlar ise sistem içinde dışlamalara maruz kalabilir.

Butler ve Freire felsefeleri kurgusal temellendirmeler üzerinden pratik olana yönelik çıkarımlar sunar. Butler toplumsal cinsiyet normları üzerinden özneleşme süreçlerini çözümlerken, Freire eğitim ve toplumsal eşitsizlik bağlamında özgürleşmenin koşullarını tartışmıştır. Bu durum onları farklı düzlemlerden beslenmelerine rağmen aynı ortak kaygıda buluşturur: bireyi ötekileştirmelerin, yok saymaların ve ezilmenin ötesinde görünür kılmak. Böylece her iki düşünür de birey ile toplumsal yapı arasındaki gerilimi barıştırmayı, herkes için yaşanılabilir bir dünya tahayyül etmeyi ve bunun için praksise dayalı bir özgürleşme imkânı geliştirmeyi hedefler.

Hegel için özne ile öteki arasında ideal bir karşılıklı ilişki olarak kabul edilen tanınma süreci, Butler'da asimetrik, sorumlu kılan ve dışlayıcı bir nitelik taşıırken; Freire'de ise doğru kullanıldığında bireyi özgürleştiren yanlış kullanıldığında ise bireyi edilginleştirip sessiz bir yığna dönüştüren süreçtir. Her iki düşünürde yanlış tanınma ilişkisi sonucunda toplumsal patolojilerin ortaya çıkacağına ancak bunların çözümü için normatif olmayan empati, eşitlik, sorumluluk, cesaret, umut, dayanışma, saygı, sevgi gibi duygusal/değer temelli bir çerçeveye ihtiyaç duyar. Hegel'de dışlanma, normatif

sistemin sınırlarıyla doğal olarak oluşabilir; Butler ve Freire'nin eleştirisi bu sınırları ve dışlamaları görünür kılar. Buradan yola çıkılarak tanınmanın, toplumsal gerçeklikte patolojik eğilimleri besleyebileceği, aynı zamanda bi-yopolitik bir söyleme dönüşme potansiyeli taşıdığı göz önünde bulundurulduğunda, bu tür sorunların c z m n n yalnızca Hegelci diyalektiğe dayanmakla sınırlı kalamayacağı daha adil, esnek ve kapsayıcı yaklaşımlarla ele alınması gerektiği ileri sürülebilir.

Yapılan değerlendirmeler ışığında bu c lışmada;

- 1- Toplumsal patolojilerin yalnızca tanınmanın yokluğundan değil, yanlış, asimetrik ve normatif tanınma biçimlerinden de doğduğu;
- 2- Hegelci diyalektiğin tanınmayı kuramsal olarak g c l  bir c r eveye oturtmakla birlikte, toplumsal dışlanmaları görünür kılmakta yetersiz kaldığı ve hatta belirli normlar üzerinden toplumsal dışlanmalara ve kategorizasyonlara yol a tığı;
- 3- Butler ve Freire'nin eleştirilerinin, tanınmayı etik, pedagojik ve politik boyutlarıyla yeniden düşünmeye imkân tanıdığı;
- 4- Toplumsal patolojik durumların Hegelci diyalektik üzerinden c z lemeyeceği açıktır. Bu sorunların aşılabilmesi için daha kapsayıcı, esnek ve normatif olmayan tanınma pratiklerine dayalı eleştirel yaklaşımlara ihtiyaç duyulduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Kaynakça

- Butler, J. (1997). *Excitable Speech: A Politics Of The Performative*. Routledge.
- Butler, J. (2004). *Undoing Gender*. Routledge.
- Butler, J. (2005a). *Giving an Account of Oneself*. Fordham University Press.
- Butler, J. (2005b). * ktidarın Psişik Yaşamı: Tabiiyet  zerine Teoriler* (F. Tütüncü ( ev.)). Ayrıntı Yayınları.
- Butler, J. (2005c). *Kırılğan Hayat: Yasın ve şiddetin Gücü* (B. Ertür ( ev.)). Metis Yayınları.
- Butler, J. (2012). *Subjects Of Desire*. Columbia University Press.
- Butler, J. (2020). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi* (B. Ertür ( ev.)). Metis Yayınları.
- Butler, J. (2021). Olumsal Temeller: Feminizm ve "Postmodernizm" Sorusu. In F. E. Sezer (Ed.), * atışan Feminizmler Felsefi Fikir Alışverişi*. Metis Yayınları.

- Fakazlı, Ö. (2021). Critical Pedagogy As a Teaching Approach To Education: an Overview. *International Journal of Social Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 8(76), 2704-2713. <https://doi.org/10.26450/jshsr.2734>
- Freire, P. (1991). *Ezilenlerin Pedagojisi*. (D. Hattatoğlu (Çev.)). Ayrıntı Yayınları.
- Freire, P. (2000). *Pedagogy Of The Heart*. The Continuum Publishing Company.
- Freire, P. (2019). *Özgürlüğün Pedagojisi* (G. Kurt Gevinç (Çev.)). İnkılap Kitabevi.
- Freyenhagen, F. (2019). Critical Theory and Social Pathology. In A. Gordon, Peter E.; Hammer, Espen; Honneth (Ed.), *The Routledge Companion to the Frankfurt School* (First Publ). Routledge, Taylor & Francis Group. <https://doi.org/https://doi.org/10.4324/9780429443374>
- Gillin, J. L. (1933). *Social Pathology* (E. A. Ross (ed.)). D Appleton Century Company.
- Hegel, G. W. F. (1986). *Tinin Görüngübilimi* (A. Yardımlı (Çev.)). İdea Yayınları.
- Hegel, G. W. F. (1991). *Hukuk Felsefesinin Prensipleri* (C. Karakaya (Çev.)). Sosyal Yayınlar.
- Hegel, G. W. F. (2014). *Felsefi Propedeutik* (A. Yardımlı (Çev.)). İdea Yayınevi.
- Honneth, A. (2022). *Bireysel Özgürlüğün Patolojileri* (H. D. Özcan (Çev.)). Livera Yayınevi.
- Kantarıcı Bingöl, Z. (2022). Paulo Freire’de Okuryazarlık Yöntemi. *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 30, 702-721. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1192658>
- Laitinen, A., & Särkelä, A. (2019). Four conceptions of social pathology. *European Journal of Social Theory*, 22(1), 80-102. <https://doi.org/10.1177/1368431018769593>
- Möngü, B. (2023). Postmodernist Dünyada Postfeminist Söylemler: Feminizmin Çıkmazları. In Y. Arslan (Ed.), *Sosyal Bilimlerde Aktüel Araştırmalar: Etkiler ve Sonuçlar*. Kalan Yayınları.
- Platon. (2019). *Devlet* (S. Eyüboğlu, M. A. Cimcoz (Çev.)). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Öz: Bu çalışmanın amacı Hegel'in tanınma teorisi temelinde J. Butler'ın feminizmi ve P. Freire'in eleştirel eğitim felsefesini çözümleyip değerlendirerek, tanınma teorisinin yeniden bir okumasını gerçekleştirmektir. Bu bağlamda, tanınma teorisinin toplumsal gerçekliğin doğasındaki patolojik bozulmaların kaynağı olarak yorumlanıp yorumlanamayacağı ve bu bozulmaların Hegelci diyalektik çerçevede aşılmasının mümkün olup olamayacağı tartışılacaktır. Çalışmada önce patoloji kavramı, sonra sırasıyla Hegel, J. Butler ve P. Frieri felsefeleri kısaca ele alınacak ve bu çerçevede karşılaştırmalar yapılarak bir çözümleme ve değerlendirme gerçekleştirilecektir. Çözümleme ve değerlendirmeler ışığında çalışma, tanınmanın toplumsal gerçeklikte patolojik eğilimlere zemin oluşturabileceğini, fakat aynı zamanda biyopolitik bir söyleme evrilme potansiyeli taşıdığını göstererek, çözümün büyük ölçüde Hegelci diyalektiğin ötesinde aranması gerektiğini ileri sürecektir.

Anahtar Kelimeler: Tanınma, patoloji, özgürlük, yabancılaşma, ötekileştirme, cinsiyet, eğitim.

